



حق و سهم افغانستان از آب دریای آمو

در این شب و روز موضوع اعمار کانال عظیم "قوش تپیه" در شمال کشور ما و سیراب نمودن آن از آب دریای آمو مباحثی را به راه انداخته است، بحث به صورت عمده از سخن جلالتمآب رئیس جمهور ازبکستان ناشی می شود که نسبت به اعمار کانال قوش تپیه "ابراز نگرانی" نموده است. قبل از پرداختن به موضوع، تصریح این اصل ضروری است؛ تا زمانی که کدام ادعای در زمینه نقض، خساره، حذف، غصب و تصاحب حقی از جانب کدام شخصیت حقوقی مطرح نه گردیده باشد، توصل به "اثبات حق" خود و دفاع در برابر ادعای مبهم و نامشخص مدعی، یک مسیر و جریان معمول حقوقی شناخته نه خواهد شد... ابراز "نگرانی"، "نارضایتی"، "ابراز" "عدم فهم" و یا در "ابهام قرارداد" یک امر "به تنهایی هیچگونه ابلاغ یک دعوی یا طرح یک دعوی شناخته نمی شود. مگر اینکه این کنش ها و موقف گیری ها بر یک دعوی مشخص و دلایل مشخص مطرح شده باشد. فقط در این حالت است که "مدعی علیه" با دلیل آوری و ارائه مدارک در صدد "اثبات" حق خود، به مدعی پاسخ خواهد داد.

در فقدان یک ادعای مشخص، اگر مخاطب موضوع به دلیل آوری و ارائه مدارک اقدام میکند، برای "مؤثقت حق" خودش است و نه آنکه مکلف به ارائه دلیل و مدرک باشد.

چند روز قبل از این رئیس جمهور ازبکستان به ارتباط اعمار کانال قوش تپیه از دریای آمو به داخل خاک افغانستان ابراز نگرانی نمود، این ابراز نگرانی مبین کدام ادعای مشخص حقوقی نمی تواند بود، این "نگرانی" از آنجا می آید که هر کشور و جانبی وقتی سهم دیگران را - که بدون مانع - در معرض استفاده اش بوده، از دست می دهد، این وضعیت دگر برایش بسیار خوشایند نخواهد بود و نمی شود متوقع بود که آن جانب بازهم خندان و بشاش باشد. رئیس جمهور ازبکستان اگر کدام ادعای مؤجه و مستند در این زمینه در اختیار میداشت، بدون مکث و تعلل اقامه می نمود که چنین روشی ابراز نه شد.

آنچه در این مقاله برای روشن شدن کامل حق افغانستان بر آب های دریای آمو رقم می شود، برای مؤثقت حق کشور ما بر آب های دریای آمو است.

دریای آمو به حیث سرحد طبیعی میان روسیه تزاری و افغانستان بر اساس معاهده ۱۸۹۳ درپورند (قرارداد دوم دیورند) ، میان هند برتانوی و امیر عبدالرحمن خان تعیین شد. قبل از آن هم دریای آمو میان مناطق شمال آن دریا (ماورالنهر) و افغانستان سرحد طبیعی شناخته میشد، البته براساس توافقات استعماری و فشار روس ها بعضی از ساحات تحت نفوذ افغانستان که آن سوی آمو دریا - سواحل شمال دریا - قرارداد داشت _ (مانند پنج ده و...) از اختیار افغانستان برون و به روسیه تزاری تعلق گرفت.

پوهاند محمد حسین یمین می نویسد که آمو دریا به طول ۷۰۰ مایل (۱۱۲۷ کیلو متر) سرحد طبیعی بین افغانستان و ماورالنهر را شکل میداده است.

در باره وضع سرحد دریای آمو، به دنبال قرارداد دیورند، دو قرارداد مهم دیگر با روسیه شوروی منعقد گردید؛ یکی قرارداد ۱۳ جون ۱۹۴۶ تحت عنوان " موافقت نامه دولت پادشاهی افغانستان و اتحاد شوروی در مسایل سرحدی"

و دیگری قرارداد ۱۸ جنوری ۱۹۵۸ تحت عنوان "رژیم سرحدات مملکتی افغانستان و اتحاد شوروی".

در قرارداد ۱۹۴۶ مفادی در مواد آن گنجانیده شده است که تائید واضح حق حاکمیت افغانستان بر بخش جنوبی بستر سواحل دریای آمو را صحه می گذارد؛ ماده اول قرارداد چنین مشعر است: « خط سرحد دولتی بین افغانستان و اتحاد شوروی در دریای آمو و در قسمت کشتی رانی دریای پنج در تلویک خواهد گذشت. اگر تعیین وضعیت تلویک غیر ممکن باشد، خط سرحد در میان فارواتر اصلی این دریا ها و در قسمت غیرقابل کشتی رانی دریای پنج در میان دریای اخیرالذکر خواهد گذشت. ضمناً جزیره ارال ... کمافی السابق در جزو خاک اتحاد شوروی داخل خواهد بود و جزیره اورته توغای من بعد نیز در جزو خاک افغانستان داخل خواهد بود.»

در حصه ای از ماده دوم این قرارداد می خوانیم که: « تعیین صریح خط سرحد دولتی متذکره ماده اول موافقت نامه هذا از قریه خمیاب و تا دریاچه زارقول به کمیسیون مختلط خط سرحد را که در فوق مذکور است بالای خریطه ترسیم و تعلق جزایر را معین و در آنجا که لازم بداند علایم سرحدی مربوطه را نصب خواهد نمود...»

و باز در قسمتی از ماده سوم قرارداد نامبرده می خوانیم که: « جزایری که بین تلویک یا وسط فارواتر اصلی و ساحل چپ دریای آمویه و پنج و در قسمت قابل کشتی رانی آن واقع می باشد متعلق افغانستان خواهد بود ...

در قسمت غیر قابل کشتی رانی دریای پنج تعلق جزایر حسب خط سرحد دولتی معین می شود. « به این ترتیب حاکمیت افغانستان از قسمت نقطه صفر فارواتر (عمیق ترین قسمت وسطی بستر دریا تا ساحل جنوبی یا طرف چپ دریا و جزایر موجود در این فاصله از دریا متعلق به کشور ما می باشد، تلویک نیز همان مناطق عمیق دریا را که مناسب کشتی رانی است، افاده می کند، دریای پنج یکی از دریا های است که در آمو دریا می ریزد و می شود گفت حصه ای از دریای آمو محسوب میگردد.

اگر ساده و خلص متذکر گردیم، در فاصله ۱۱۲۷ کیلومتر، تقریباً نیم عرض آمو دریا - از نقطه عمیق ترین وسط آن تا ساحل سمت چپ یعنی منطقه خشکه متعلق به خود ما، جز ساحه ارضی وطن عزیز ما افغانستان می باشد. این بدان معنی است که آب های جاری و روان بالای ساحه ارضی ما بر اساس اصول معمول بین المللی متعلق به ما می باشد و استفاده و کاربرد آن برای ما هیچگونه محل مکث و پرسشی ندارد.

گرچه قرارداد ۱۸ جنوری ۱۹۵۸ تحت عنوان "رژیم سرحدات مملکتی افغانستان و اتحاد شوروی" مملو از نیرنگ های بروکراتیک خاص شوروی هاست اما، این قرارداد در واقعیت امر تعیین تکنیکی سرحد بوده و در اصل تطبیق مواد قرارداد ۱۹۴۶ در عمل و نشانه گذاری و علامت گذاری سرحدی در نقاط مشخص مندرج قرارداد ۱۹۴۶ می باشد.

قرارداد ۱۹۵۸ حاوی پنجاویک ماده بوده و تناقضات عریانی را حاوی است؛ طور نمونه بخش دوم آن "آبهای سرحدی و ترتیب استفاده از آنها و طریقه استفاده از جاده های که سرحد را قطع میکند" عنوان گذاری شده است. اما با نیرنگ و نیت نه چندان خوب، در ماده شانزدهم آن چنین درج شده است: « مسایل استفاده آب مربوط به آبهای سرحدی بوسیله موافقت نامه های مخصوص بین طرفین متعاقد تنظیم می شود. »

در حالیکه در فقره "۱" و فقره "۲" همین ماده هشتم بخش دوم قرارداد چنین تسجیل شده است: « ۱- استعمال آبهای سرحدی تا خط سرحد بدون قید و شرط از طرف هر یک از طرفین متعاقد مجاز است.

۲ - روی دریای سرحدی که خط سرحد از وسط فارواتر عبور می نماید برای وسایل نقلیه از قبیل کشتی های بزرگ و کوچک و وقایق های طرفین متعاقد بدون مانع حق و رفت آمد روی فارواتر داده می شود، صرف نظر از عبور سرحدی روی فارواتر.»

همچنان در ماده چهاردهم همین بخش قرارداد تذکر رفته است که: «باشندگان هریک از طرفین حق دارند، گله خود را برای نوشیدن آب بطرف دریای سرحدی برانند...»

چون حصه ای از سرچشمه دریای آمو، متعلق به کشور ما و یا قریب به سرچشمه آمو دریا می باشد، افغانستان را در موقعیت کشور مبدء آمو دریا قرار میدهد که حق افغانستان را بر آب های آن بازهم مستحکمتر می سازد.

در فوق بر اساس قرارداد های مربوط سرحدی آمو دریا، حقوق افغانستان بر آب های دریای آمو، توثیق یافت.

حال در زیر به استناد اسناد و تعاملات بین المللی حقوق کشور ما بر آب های دریای آمو مبرهن تر میگردد:

موقعیت و صفات دریای آمو حاکی از آن است که این دریا، "دریای بین المللی سرحدی" باشد؛ تئوری بین المللی کردن دریا ها برای اولین بار توسط گروسوس وواتل ابراز گردید اما پسان ها نام دریای بین المللی برای نخستین بار در کنفرانس صلح ورسای (۱۹۱۹م) تذکر یافت، بعداً در کنفرانس مهم بارسلون اسم دریای بین المللی یاد شده و تعریفی از آن به عمل آمد، ولی در مسیر زمان صفات دریای بین المللی با دقت بیشتر در شناسایی آن رعایت شده است، تعریفی که (Gareetson) از دریای بین المللی به دست داده است، موید این امر است که دریای بین المللی، دریای است که از سرزمین بیش از يك کشور میگذرد و یا دریای است که سرزمین دو کشور را از یکدیگر جدا میکند، و حاکمیت دولتها بر این دریا ها مشترك است .

و امروز از دریای بین المللی این تعریف را داریم: «دریا های بین المللی دریا هائی است که از میان و یا در جوار سرزمین دو یا چند کشور جاری باشند و در این خصوص هر کشور حاکمیتش را بر روی قسمتی از دریا که از میان سرزمین او جاری است اعمال میکند. بر اساس این تعریف و تقسیم بندی از دریا های بین المللی، دریا های که حد فاصل بین دو یا چند کشور باشند و تحت حاکمیت انحصاری يك دولت قرار ندارند، اگر چه قابلیت کشتیرانی را هم نداشته باشند، دریای بین المللی تلقی میگردند.»

چون آمو دریا از کنار و یا ساحه ارضی ممالک افغانستان، تاجکستان، ازبکستان و ترکمنستان می گذرد و حصه ای از خط سرحدی این ممالک را شکل میدهد، یک دریای بین المللی سرحدی شناخته می شود.

به این صورت عناصر این تعریف بر دریای آمو مطابقت را نشان میدهد و دریای آمو دریای بین المللی است که بخش مهم آن از ساحه ارضی ما جریان میکند و به اتکای این تعریف، کشور ما کاملاً حق اعمال حاکمیت بر آن قسمت بستر دریای آمو و آب های که از آن جاری است، را دارا است.

" خط تالوگ، خطی است که از عمیق ترین قسمت دریا عبور می نماید و سرحد در میان دریا ها شناخته می شود این اصطلاح برای دریا هائی به کار میرود که قابل کشتی رانی باشد." در نتیجه به رویت قرارداد های معتبر سرحدی، حقوق افغانستان بر مناطق مشخص بستر جنوبی آمو دریا تائید و به رسمیت شناخته شده است، این مناطق و جزایر مشمول آن جز ساحه ارضی کشور ما - افغانستان عزیز - بوده و حق حاکمیت بدون چون و چرای کشور ما بر آن مناطق بر اساس اصول معمول بین المللی رسمیت داشته و معتبر است؛ بناً افغانستان حق مسلم بر آب های این مناطق را داراست.

وقتی به مندرجات قرارداد های مربوط یعنی مواد اول، دوم و سوم قرارداد سال ۱۹۴۶، در فاصله ۱۱۲۷ کیلو متر تقریباً نیم عرض آمو دریا - از نقطه عمیق ترین وسط آن تا ساحل سمت چپ یعنی منطقه خشکه متعلق به خود ما، جز ساحه ارضی وطن عزیز ما افغانستان می باشد. این بدان معنی است که آب های جاری و روان بالای ساحه ارضی ما بر اساس اصول معمول بین المللی متعلق به ما می باشد و استفاده و کاربرد آن برای ما هیچگونه محل مکث و پرسشی ندارد.

متکی به فقرات ۱ و ۲ ماده هشتم بخش دوم و ماده چهاردهم قرارداد سال ۱۹۵۸، حق ما مبنی بر استفاده از آب های آمو دریا، حق کشتی رانی و حق سیراب کردن مواشی ما از آن آب ها مورد تائید قرار گرفته و به رسمیت شناخته شده است.

مبرهن است که حکومت های افغانستان در طی سال های گذشته به یک صورتی از حق افغان ها بر آب های آمو دریا یاد نموده اند، بدون آنکه در زمینه اقدامی نموده باشند، این وضعیت هرگز تردید و ابهامی را در مورد حق مسلم افغان ها بر آب های دریای آمو ایجاد نمی کند.

و اکنون کانال قوش تپیه که کار آن تا ۱۱۰ کیلومتر به پیش رفته است، تا چند روز دیگر افتتاح خواهد شد و مورد بهره برداری قرار خواهد گرفت، به خاطر باید داشت که پلان کامل این کانال

۲۸۰ کیلو متر است که ممکن است تا ولایات فاریاب و سرپل ادامه بیابد، که به این صورت به صد ها هزار جریب زمین، سیراب گردیده و ده ها هزار جریب زمین خارۀ دیروزی وارد حوزۀ زمین های مزروع خواهد گردید و این محاسبات دقیق حقی نیست که مردم افغانستان از آن چشم ببوشند و در استفاده از آن غفلت و اغماض کنند.

موضوع سهم مقدار آب افغانستان از آب های دریای آمو از این سو آن سو به فیصدی های متفاوتی شنیده می شود، تا حال این قلم سند مؤثقی را که فیصدی سهم ما را از آب آمو دریا معین کرده باشد، بدست آورده نتوانسته است، گفته می شود که این فیصدی بین ۲۶ تا ۳۵ فیصد در نظر گرفته شده است، به هر ترتیب فیصدی هرچه باشد در چنین دریا ها نمی شود رقم قاطع را متوقع بود، فیصدی ها این چینی همیشه نسبی بوده اند، ولی حد اقل سهم کشور ما - به دلیل طولانی بودن ساحل و ساحۀ ارضی در بستر آمو دریا - باید ۳۵ فیصد باشد.

سه کشور دیگر ساحلی آمو دریا - تاجکستان، ازبکستان و ترکمنستان - در سال ۱۹۹۷ در غیاب افغانستان، توافقی را در زمینۀ حق استفاده شان از آب آمو دریا امضاء نمودند که بر اساس اصول قرارداد های بین المللی، این توافق شان بر حقوق، سهم و حصۀ افغانستان در بارۀ آب های آمو دریا هیچگونه اثر حقوقی و عملی ندارد.

پایان